सत्वमिति एतेषुशब्दादिषुपंचदशसुसात्विकादिकं कालोतीतत्वादिधर्मःप्रागुक्तरीत्याचतुर्युगात्माचिदाभासरूपोजीवोवा कर्मबुद्धिःस्वविषयस्वरूपनिश्चयः यद्वाकर्मव्यापारःशब्दस्यअर्थप्रत्यायनंश्रोत्रस्यश
ब्दप्रत्यायनमित्यादिः बुद्धिःप्रतीतिगोचरस्येदमित्थमेवेत्यवधारणं मनइदमित्थंनवेतिसंशयः कर्मसहितांबुद्धिंपंचमीमपेक्ष्यमनःषष्ठं ईश्वरोमायावी ॥ १३ ॥ अस्मिन्पादतलादिमूर्धांतेशरीरेतत्स्थाबुद्धि
रेवशब्दादिमनोंतैकविंशतितत्त्वरूपेत्याह यदूर्ध्वमिति ॥ १४ ॥ बुद्धेरेवसप्तरूपत्वमाह इंद्रियाणीति पुनःशब्दोदृश्यात्सप्तकादष्टमस्यदृशेरत्यंतवैलक्षण्यद्योतनार्थः ॥ १५ ॥ भागशःकार्यविभागेनतेपिभावाः
सात्विकादयोर्थाः तदाश्रयाइंद्रियकर्त्राश्रयाः ततएवोत्थिताइत्यर्थः ॥ १६ ॥ विभागमेवाह चक्षुरिति चक्षुःइंद्रियमात्रंसाक्षीइंद्रियाद्यव्यवधानेनद्रष्टाचिन्मात्रउदासीनः ॥ १७ ॥ गुणैःतमआदिपंचभिः

सत्त्वंरजस्तमःकालःकर्मबुद्धिश्चभारत ॥ मनःषष्ठानिचैतेषुईश्वरःसमकल्पयत् ॥ १३ ॥ यदूर्ध्वंपादतलयोरवाङ्मूर्ध्नश्चपश्यसि ॥ एतस्मिन्नेवकृत्स्नेयंवर्ततेबुद्धि
रंतरे ॥ १४ ॥ इंद्रियाणिनरेपंचषष्ठंतुमनउच्यते ॥ सप्तमींबुद्धिमेवाहुःक्षेत्रज्ञःपुनरष्टमः ॥ १५ ॥ इंद्रियाणिचकर्ताचविचेतव्यानिभागशः ॥ तमःसत्वंरजश्चै
वतेपिभावास्तदाश्रयाः ॥ १६ ॥ चक्षुरालोचनायैवसंशयंकुरुतेमनः ॥ बुध्यिरध्यवसानायसाक्षीक्षेत्रज्ञउच्यते ॥ १७ ॥ तमःसत्वंरजश्चेतिकालःकर्मचभार
त ॥ गुणैर्नैनीयतेबुद्धिर्बुद्धिरेवेंद्रियाणिच ॥ मनःषष्ठानिसर्वाणिबुद्ध्यभावेकुतोगुणाः ॥ १८ ॥ येनपश्यतितच्चक्षुःशृण्वतीश्रोत्रमुच्यते ॥ जिघ्रतीभवतिघ्राणंर
सतीरसनारसान् ॥ १९ ॥ स्पर्शनंस्पर्शतीस्पर्शान्बुद्धिर्विक्रियतेसकृत् ॥ यदाप्रार्थयतेकिंचित्तदाभवतिसामनः ॥ २० ॥ अधिष्ठानानिबुद्ध्याहिपृथगेतानिपंच
धा ॥ इंद्रियाणीतितान्याहुस्तेषुदुष्टेषुदुष्यति ॥ २१ ॥ पुरुषेतिष्ठतीबुद्धिस्त्रिषुभावेषुवर्तते ॥ कदाचिल्लभतेप्रीतिंकदाचिदपिशोचति ॥ २२ ॥ नसुखेननदुःखेन
कदाचिदपिवर्तते ॥ सेयंभावात्मिकाभावांस्त्रीनेतान्परिवर्तते ॥ २३ ॥ सरितांसागरोभर्तायथावेलामिवोर्मिमान् ॥ इतिभावगताबुद्धिर्भावेमनसिवर्तते ॥ २४ ॥
प्रवर्तमानंतुरजस्तद्भावेनानुवर्तते ॥ प्रहर्षःप्रीतिरानंदःसुखंसंशांतचित्तता ॥ २५ ॥ कथंचिदुपपद्यंतेपुरुषेसात्विकागुणाः ॥ परिदाहस्तथाशोकःसंतापोऽपूर्ति
रक्षमा ॥ २६ ॥ लिंगानिरजसस्तानिदृश्यंतेहेत्वहेतुभिः ॥ अविद्यारागमोहौचप्रमादस्तब्धताभयं ॥ २७ ॥ असमृद्धिस्तथादैन्यंप्रमोहःस्वप्नतंद्रिता ॥ कथंचिदु
पवर्तंतेविविधास्तामसागुणाः ॥ २८ ॥

नेमीयते पुनःपुनरतिशयेनवाविषयान्प्रतिनीयते बुद्धिरेवेंद्रियाणिचकारात् तमआदिपंचबुद्धिरेव अत्रहेतुः बुध्यभावेकुतोगुणाइति ॥ १८ ॥ एतदेवव्याचष्टे येनेतिद्वाभ्यां ॥ १९ ॥ २० ॥ एतानिमनःष
ष्ठामिबुध्याकल्पितानीतिशेषः अवयवदोषेऽवयवीवेंद्रियेषुदुष्टेषुबुद्धिर्दुष्यति ॥ २१ ॥ पुरुषेसाक्षिणितिष्ठतीआध्यासिकसंबंधेनवर्तमानात्रिषुसात्विकादिषुसुखदुःखमोहात्मकेषुभावेषुविषयितयाबुद्धिर्वर्त
ते ॥ २२ ॥ एवंदृग्दृश्ययोःपुंबुध्योरत्यंतभेदेप्याध्यासिकबंधादैक्यंमन्वानास्तार्किकाःपुमांसमेवसुखादिमंतमाहुः नसुखेनेतिमोहावस्थोक्ता ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

Digitized by Google